

Leon Pochelu

Piarres AINTZIART

Duela bi urte Euskaltzaleen Biltzarrak, Egan aldizkariaren laguntzarekin, argitaratu zuen « Jakitatez jakitate » liburua, « Garralda » ezizenaz gaur Gerezietan ohoratzen dugun Leon Pochelu apezak sinatua. Hobeki errateko bigarren munduko gerlatik landa « Herrian » idatzi zituen artikuluen bilduma genuen orduan antolatu eta agertu, azalduz liburuaren aitzinsolasean ordu haietako giro intelektual eta moralak. Aurten, bere Gerezieta maite sorterri gisa senditzen zukeen Lekorneko auzo honetan omentzen dugu Leon Pochelu, Etxemendiko familia anitzaren aitzinean. Eta nahi izan dugu liburuxka xume batean gizona eta apeza oroitari, irakaskuntza katolikoaren buruzagiaren lan parte bat bederen aipatuz, lekukotasun batzuk aurkeztuz eta, hori baita gure ardura Euskaltzaleen Biltzarrean, euskarari eman beste ekarpen bat ikustera emanez.

Liburuxka honetan beraz irakurtu ahalko ditugu lehenik Leon Pocheluren curriculum bildua, Moléres apezkikuak egin zion omenaldi kartsua. Seyllan andereak emanen digu apez buruzagiaren ibilbidearen urrats garrantzitsuenen berri. Familiakoak ere oroit dira anaiak, koinatak eta osabak eman laguntzez. Eñaut Larralde kantuegile eta kantariaren lekukotasunarekin entzunen dugu eta gisa batez ikusiko ikasle ohiak biziartzten digun erakasle handia.

Testu batekin burutuko dugu lan hau, eta ez edozein testu, Leon Pocheluk idatzia, eta Euskaltzaleen Biltzarrak saritatu. Beraz, azpian doan testua, guk geuk erabakitako lagin bat besterik ez, beti ere, Pocheluk berak idatzitako moduan jarria.

Eskualdunak itsastiar

Itsasoa, zer gauza ederra! Eskual Herrikoa ederrenetarik: kanpotiarrak lilluraturik dagozi haren distirari, haren bazter legun eta kazkarreri so.

Eskualdunek ere maite dute beren itsasoa: neguan goxo, uda saminetan ezti, itsasoak deraizkigu emaiten, lurrak euri aberatsez asetzen; zenbeit badoazi uraz handirat, Ameriketarat, sos poxi bat sakelan joan bidez itzultzeko ur eremu zabalaren beldurrik gabe; hemen berean, itsas hegian, jendeketa handia itsasotik bizi da, arraintzatik.

Zelaik zelai, mendiak mendi, itsasoa itsas, baina eskualduna egundainotik mendietan eta zelaietan lurrarekin borroka bezen trebe itsas gainean ala arraintzan, ala...ohointzan, ala gudukan.

Arraintzan

Lehenago Eskual Herriko itsasoaren bihurtune huntan, ura barna eta gizen, trumilka omen zen izokin kankaila bat, balena deitua. Ureko pizkorra, balena, burua itsusia, larrua legun, gorputza gothor eta hogoita bost metra luze... indarra araberan.

Ur lotu ziren bazterreko Eskualdunak laster lotu ziren arraintzari: untzixka arin batzuetan, uhinen gainean zalantzatzuz, bazoazin izokin horren ondotik, ikusiak oro kalitzen zituztela.

Bainan emeki emeki eskualde huntan balenak hasu ziren xuhurtzen, urrunago ihes gin zuelakotz edo Eskualdun demuntre horiek denak garbitzen zituztelakotz. Gure arraintzariak ez ziren batere lotsatu: izokinak norat jo eta heiek harat jo, itsumandoka bazoazin, untzien jabeek elgar aditurik, iparreko itsas eremu hormatuetaraino, Ameriketako mutur hotzenetaraino.

Zer egun iluna heien despeida! Argi turrintean jeikirik, gero meza entzunik, itsasturiak batozi ur hegirat; han, jende multzo bat nigarretan; itsasoan untzi andana bat berrituak eta apainduak. Herriko jaun erretora ere han, xamar xuritan, begiak bustiak: azken otoitz batean benedikatzen ditu untzi ta mariñelak, itsasoa larderiatsen Jainkoaren izenean geldirik egon dadien nehor bereganatu gabe. Etxekoak, he-

rrikoak besarka eta huna gure mariñelak itsasoan hiru lau hilabete-
rentzat; kantuz abiatzen dira nigarren agortzeko eta bihotz gaineko
opilaren lehertzeko.

Egun parrasta bat bidean emanik, heltzen dira leku hotzetarat,
izokintsuetarat. Michelet izkribatzaileak dioenez, arraintzariiek ikusten
zituzten balenak horma puska batzuen gainean goxoki lokartuak;
orduak, Eskualdun zaluenetarik batek, beso zangarrak biribil, bizka-
rrearat jauzi egiten dio bati, bizpahiru ixtapez bururaino heltzen eta
burdin krako buru gibelean sartuz hil gogor han berean autikitzen.
Gero estekagailu eta asko tresnekin, izokina lur eremu hurbilenerat
herrestatua da, han zatikatua eta suan emana oliaren jauzarazteko.

Arraintza horren irriskuak nork erran? Bidea luze zen eta gaixto;
bazoazin urrun... urrun untzi xarpila batzuetan; zenbataldi itsasoa
jazarria, uihinak punpaka, untzia intzaur kuskuka bat bezela pulunpa-
tua, ez bazuen oraino itsasoak iresten edo harroka batzuer kontra
hirrikatzen.

Ipar aldean ere ez zen Eskual Herriko goxoa; airea mehe, hotza
idor, balenak ez mold'erretxak; holako kukuso bat hasten delarik
zalapartaz, buztanaz jo eta buruaz koska, kasu zuri! Behar da Eskual-
duna izan holako batekin hi bahiz eta ni banuk-ean artzerat mentu-
ratzeko. Zonbat Eskualdun beren azken egoitza itsasoan dutenak!
Gaizoak! Hilabete luze batzuen buruan bidekariak gibelerat dagotzi;
nor eta nor eskas: auhenetan idurikatu ondoan, zer bihotzmina
etxeokendako eta zer nigar marrumak! Biharamunean, heien arimen-
dako herriko elizan meza bat emaiten da, bizirik etorriek emanarazi-
rik. Ez ziren halere hauek lotsatzen: urte arraintzarat bazoazin olioak
mozkin joria zeramalakoan.

Bainan bertzeak ez ohartu. Angles xauxun horiek bereziki -ez da
handi!- irabazbide horri goizik jokatu ziren, Eskualduner aitzintzen hasi
ziren toki hotzetarat eta hauek emeki arraintza handia bere gisa utzi.
Haatik arraintza ttipiari errepikaz lotu ziren eta oraino ere ikusten
dugu Miarritzen eta gehienik Ziburun hainitzak eta hainitzak arraintza-
tik bizi direla.

Ohoitzan

Eskualdunak arraintzari, bai eta zer arraintzari! Behin batez, ordean, zer zen gertatu? Izokina urrun kukutu eta arraintzariak eskuak hutsik gelditu. Adio urteko jite bakarrai! Zer egin? Ahoan kurutze? « Ez,ez, zakutik edo zorrotik etxeoak behar ditugu ase. Azken beltzian, horra hantxet kanpotiar unti bat; puska andana erosirik dator: zer arraina!... » Eskualdunak burrunban ondotik abiatzen zaizkio, inguratzen dute eta puskak ebatsirik igortzen: « Ikus arte eta goraintzi etxerat! ».

Aldi bat jastatu eta gero gustatu: ez dea lan hori errexago alimale tzar batzuekin borroka ibiltzea baino? Uste nuke: irrisku gutiago, sari ona; Zer ihiziak! Hasi ziren, arraintza arras utzi gabe haatik, estakuru mestakuru untzien arroatzen. Hauek leku beroetarik zahotzin gehienik, hemen orduan xuhur saltzen ziren gauzaz beterik. Meneko guziak Eskualdunek arindurik igortzen zituzten. Baina- zer kopetal-hasi ziren oraino itsas portu, unti kafiren kitzikatzen bereziki Espainiako eta Portugaleko hegietan. Españolen sudur histuak! Bizpahituetan jin ziren, dena uztar eta putar, Ziburuko portua suntsitu beharrez, ez duk peilik: puttiko onak Eskualdunak heien aztaparretarat erortzeko!

GUDUKAN

Eskualdunak zer mariñel bipilak oharturik Frantziako erregea, laster hartu zituen bere gerlako untzieriaren gotortzeko. Ez zitzaion dolutu: gizon azkarrak, ginarrri eta lerdan, beldurrik gabeak etsaien ikarretan sararazeko on zitazken. Ordu artio Angles eta Espanolak itsasoan nagusi ziren; baina erregeen erregeak beti ba: Eskualdunak itsas gainean tirripiti tarrapata abiatuz geroz, espantu guti ala Anglesek ala Espanolek. Ximixta bezala bazoazin gure ureko xoriak, oldarrean, untziari buruz; huni su emaiten edo gainerat iraganik kanibet eta aizkorekin etsaiak mamitzen. Asko eta asko gudukan heieri esker nagusitu da Frantzia. LouisXIVen denboran, diote egun batez berrogota hamabi untziz jabetu zirela eta denak ekarri Donibanerat edo Baionarat.

Gerlako unti aitzinadari eskualdunetan izen aipatua frango bada. Sopite, Etcheverry, Etchebaster, Michel le Basque... Huna bertze biga bihi bati zor ez dutenak: Renau d'Elissagaray eta Pelot.

Lehenaren aita gizon ona, bainan etxalde baino haur gehiagoren jabe. Beraz goizik haizutu zen Renau nahi zuen tokirat; mehats eta beltzaran, ttipi bainan erne, dena zaina, nehun ezin egona, hots... debruz egina, ez zen lotsa. Mariñelgoa iduritu zitzaion bizipiderik ederrera; eta horra Renau itsasoan. Untsa eskolatua, bere gogo xorrotxa huntan alha, hortan alha, goratu zitzaion kanoiekilako untzien, altzo xabalekin egiteko molde berri bat.

Mariñel aitzindari zaharrenak elgarretaritzen dira: heien mutur salda! « Gazte ergel horren perttolkeriak tu bat ez dute balio: » Renau joan bidez bixi bixia itzuli: « Hori duzia? Gauden beha. » Errege eta ministro, biak alde baititu, unti berri bat eginarazten du Le Havre hirian. Itsasorat botatzeko eguna dator, egun hitsa, haizea apal, kalerna gorria, itsasoa hagunez estalia leihorraren barna orrobiatua... Renau ez da izitzen eta itsasoak desmasia desmasiaren gainean metatzen duelarik bazterretan, Le Havre-tik Dunkerque-rat minik gabe doha bere untzian.

« Untsa, Renau! » dio erregeak eta hamar bat unti berri eginarazirik heien manatzaille igortzen du Alger hiriaz jabetzerat, hiri hortako buruzagi Baba Hassan basa jaunarekin ez zelakotz soberarik adosian. Hunen marinelek frantses untiak bahitzen zituzten, puskek ebasten eta giristinoak lan dorpeen egiteko esku makilatuko beretzen.

D'Elissagaray badoha; beren untzian- hala beharra!-oihalerari su lotzen zaio eta mariñeletan gehienak urerat oihuka jauzi egiten dutelarik igel pultzo batek putzu batetaraz bezala, bi lagunekin sua hiltzen du. Gero, gero Baba Hassanen furfuria, laster eroria! Kanoi ukaldika hiri guzia ifrantzukatua da, etxeak sutan, jendeak marrumaz...Halore... nunbaiteko tzarra- Baba Hassanek mendekatzeko artea hatzman zuen: bere ondoan dituen frantsesak hilarazten ditu. Hara nola Le Vacher aita misionesta kanoi baten puntan estekaturik ukaldia igortzen duen eta apez saildua han berea xinxifikatzen...

Gutarik hurbilago bertze eskualdun mariñel bat hendaiarra eta ez tontoenatarik; Pelot maltzurak bere bizi guzia edo hurbil itsas gainean ereman du eta jokotria ederrik egin bereziki Napoleon handiaren denboran. Han Anglesekin haparka gorrian ari zelarik, gain gaintik lagundu du: etsaien espantu guzien gatik, gure herritar xumeak haur batzu bezala enganatu zituen. Haatik aldi bat edo bertze preso hartu zuten. Behin Angleterrat baderamate: « Azkenean bahitugu:

ez duk eskapurik! » Berrogoia! Halere Pelot untsa ikusia da: Anglesa ederki mintzatzen du eta, hango handi mandieria bere teteleriekin jostatzen. Egun batez baderamate biltoki, barna handi batetarat: « Errak, Pelot, behar gituk poxi bat deskantxatu- Atseginekin, marinel aitzindari jauntzi bat banu. » Jauntzi eder bat ukaiten du, jaunzteko baztertzen eta hura soinean haia haia portu alderat leku egiten. Karrikan, gau beltzean, garrasia batzu: etxe batean sar eta hatzemaiten du aitzindari bat, Wellington, bere emazte gazte Hollandesaren zanpatzen ari. Oraikoa haren aldi: joka ehotzen du Pelotek, emaztea berekin harturik untsi batean aitzindari gisa sartzen da eta Frantziari buruz abiatzen. Harat orduko lurrerat jeuts, emaztea bere etxerat igor eta hain aspaldi utzia duen Hendaiarat dator.

Urte baten buruan, Anglesak Espainian barna datozi Eskual Herri-raino herra bihotzean, aztaparrak xorrotx. Arrats batez, Wellington Hendaian gelditzen da, ostaturik ederrenean....Peloten etxen. Hunen loria! Egin ahala gaizki artatzen du eta gero.. gero gauerditan aitzindariaren zaldia aberetegian harturik, untsa estekaturik auzo batzuekin selaururat iragaiten. Wellington goizik joan beharra da eta zaldirik ez! Ostalerraren gain eman, eskualde guziak mia: nehun ez! Zer hase-rrean joan ahal zen! Jakin ukan balu nork egina zen eta zaldiaren ebasle, Pelot maltzurak, egun batez emaztea ebatsi zakiola eta bera jorik utz! Ez dira hor Peloten ez lehen ez azken jokotriak, zenbeit zenbeit holako eginik hil izan da bere sor herrian.

Hainitz holako balitake eskualdun itsasturien gainean erraiteko: hegazkina airean, arraina urean eta eskualdun mariñela urgainean berdintsu. Balentriz ederrik egin dute, itzuli handirik ere ba, bainan ez zuten ahanztekoz Euskual Herri maitagarria, beren etxea mendiaren eta uraren artean iguzkitarat jarria, ez eta herriko elizattoa. Heien mintzaira, Eskuara; aditurik ere eta zenbeitetan ikasirik ere frantses, angles, español eta gaineratikoak, ez zuten bi sotesan saltzekoa beren mintzaira koplari batek ederki goresten zuena:

Hitz hutz alferrik gabe, zalu ta lañoki,
Gauza gorak, barnenak aipatuz errexxi,
Eskuarak bere baitan daduzka etorki
Iturburu, zimendu, erroak deblauki...

Ipar aldean dirdir dago artizarra
Ziburun mariñelen gazteta otana,

Gure zeru gainean dir dir da Eskuara
Eskual izarrekin goazen Jainkoa gana.

Leon POCHELU

Eskualtzaleen Biltzarrak saristatua.

Gure Herrian agertua, 1933ko maiatz ekaineko zenbakian.

Eñaut LARRALDEn lekukotaduna

Jakitatez jakitate: Garralda

Leon Pochelu apezak, beren garaian guziz ohargarriak, izan zitezkeen artikuluko hoiere idazleak bere biziko denborarik gehiena erakasle eta hezizale bezala iragan zuen.

Erraitearen beharrik ez da bere inguruan, nihauri eta bertze aintzeri bezala, ahantzezinezko oroitzapena utzi zuela: ez baitzen gizon arrunt bat Leon Pochelu bainan nortasun handia zeukan norbeit

Gaitzeko larderia iragartzen zuen: gorputz luzeko gizona zen, azkarra eta sendoa: hitz egiten ere ziona ahoan bilorik gabe. Bere behakoa aski zuen zuri adierazteko bera zegoela nagusi: ixiltzea eta geldirik egoitea zela zuretzat egokiena.

Hamabortz urte, berdin gehiago pasa ta fisika ta matematika ikasgaiak emaiten, iragartzen zuen larderia horregatik bai ta ere baita eskoletxe gotor baten kudeatzeko zeukan gaitasunaren gatik, Mauleko kolegiar bat bidali zuten, hunen buruzagi izaiteko. Ondorioz, Uztaritzeko kolegioan egiten zituzten « Mat Elem » baxilergoak desagertu zen eta erabaki izan zen baxilergo hau bakarrik Maulen egiten zela. Nola, hain zuzen, ikasketa hoiere nituen segitzen (hoiere bakarrik zitzazkidalako gustatzen!) Maulerat joan nintzen, Leon Pocheluren atzetik

Uztaritzeko kolegioa famatua zen biziki tinki ikasleen atxikitzea gatik. Egia da, gibelerat so egin eta, ezin jasanezko diziplinaren pean gintuztela eta hartara jarriak baginen ere, ezin egona lotzen zitzaigula batzuetan eta jazarpen gisa Kristoren zalapartak muntatzen genituela. Leon Pochelu-k egoera satsu hori arras sumatu zuen: bazekien ezin zela molde berean segitu, gauzak behar zirela era bat aldatu. Orduan, bada, egoera lasaiago bat, permititate apurtxo batekilakoa eratu zuen Mauleko kolegioan. Adibidez, Uztaritzen, beste eskoletxe-

tan bezala, arratsaldetan, ibilaldi bat eginarazten ziguten lerro lerro bi zaindarien begirada pean. Maulen ibilaldi mota hori Leon Pocheluk apurtu zuen; Horren ordeez, zazpi edo zortzi ikasle talde aldaezinak muntatu zituen eta talde bakoitzean ikasle arduradun bat izendatu (hain zuzen, arduradun hoietako bat izaitea galdegin zidan!) Ortzegun arratsaldetan, beraz, zazpi edo zortzi ikasle taldeak kanpora zihoazen, 2tik Sera nahi zuten lekura, zaindaririk gabe, ikasle arduraduna berme. Segurrenik, halako itzal pixka bat gu arduradunei emaitteagatik eta eskumen gutien bat izan genezan bertze ikasle begira, artamen berezi bat erantsi zigun: adibidez, aparteko etzantegi batean lo egiten ginuen, bertze ikasleenganik bereiz; horrela diziiplina mailan, autokudeaketa bat eratu zuen, ikasleek berek, arras baloratzen zutena eta gauzak ontsa zebiltzan. Nabari zegoen Leon Pocheluk ez zituela gehiago onartzen lehenagoko manerak eta hauen berritzeari lehiatu behar zuela. Denboran, ikasleen eragitzeko molde hori iraultza ttipi bat bezala bizitua izan zen heziketa mundu hartan.

Kolegioaren kudeaketaz gain, matematika eta fisikako kurtso batzuk ere emaiten zituen. Erakasle, pedagogo gisa, nere karreraren ezagutu dutan ainitzez hoberena izan zen. Ikararagarriko larderia zeukanez, erraiten zigunean hau edo horren jakitea beharrezkoa zela, hainbat hobe guretzat ikas genezan: menturaz, batzuetan, gure ezinezko ahal guziak erabiliz, bainan nolabait ikas genezan. Larderia, bai bainan sekula gaztigurik! Hainbat gaixto, halere, ondoko kurtso hasieran galdezkatzen gintuenean, ez bagenekien; ez zuen nehoiz deusik uzten menturan. Matematikako problema suerte guziak sailkatzen zituen eta problema bakoitzeko, zoin sailetan ezarri jakinez gero, sail horri zihoakion konponbidea emaiten zigun; edo, zela formula bat edo « une ficelle » berak deitzen zuen bezelako bat. Oroitzen naiz nola fisikan eraterako fenomeno bakoitzaren adierazteko, bazeukan beti behar zen adibidea, dena ulertarazten eta argitzen zuena. Zinez, haren kurtsoetan genbiltzen zoraturik, atseginez beterik... Baxillergoa iragan eta etxen gelditu nintzen urte batez, jakin gabe zer egin. Denborarik ez behar gabe galtzeko, erabaki nuen « goiko matematikak » etxetik saiatuko nintzela. Artetan (arduraxka) ariketa bat edo bertze doi bat zailak aurkitzen nintzelarik, telefonoa hartu eta joaiten nintzaion Leon Pocheluri argi galdetzerara. Aldi oroz, haren errextasunaz harriturik gelditzen nintzen. Pedagogo zela bai, bainan jakitate handikoa ere zela nabari zen haren koropilo desegiteko errextasunaz.

Behin galdegin zidan: « Zer egin gogo duk hire bizian ? » Ondotik

erran zidan: « Hire idazkera zehaztuki aztertu diat eta iruditzen zidak hori edo hori edo hori egin behar hukela. » Hiru norabide aurkeztu zizkidan eta horietarik bat zen Purpan eko ikasketen segitzea: azkenian, nik hautatukoa. Eta harateko txostenaren betetzen lagun nintuen. Badakit, ni bezala, bertze zonbeit ere bideratzen lagundu zituela. Geroxago Diozesiako hezkuntzaren zuzendari izendatu zuten. Hain zuzen ere karrera bukatu nueneko eta Donapaleun erakasle nintzeneko kargu hori zeraman. Bolada hartan, laborantzako hezkuntza eta ofizio horretarako teknikak sekulako bilakaeran sarturik zeuden. Batez ere, bat batean, baserrietako gazteeri aukera emana zitzairen bigarren mailako ikasketara hurbiltzea laborantzako eskoletxeak, lehenagotik apailatuak baziren ere, orduan baitziren garatu eta Leon Pochelu-k hoinen sustatzen indar handiz jokatu zuen. Alabainan, ikusten zuen Euskalherri barneko garapenerako zer nolak garrantzia zekartzaten. Garai hartan, pixka bat lehenago, bainan, Leon Pochelu zela oren buru, eskoletxeetan, nextak eta mutilak elgarretaratu zituzten 68 ko maiatzan, zer nolako portaera erantsi zuen, hortaz ez naiz oroitzen. Erraiten ahal dutana da ondoko urrian, Parisen, Stanislas kolegioan « Les Assises de l'Éducation » egon zirenean, Donapaleuko Jean Errecart eskoletxeari agindu ziola « Assises » hoietan parte hart zezan. Garai hartan ere, Euskal gatazka gero ta zorrotzagoa bilakatzear zegoen eta Euskalherriko Eliza arazo hortaz bi parte jartzen ari zen. Leon Pochelu zoin aldetan zitekeen? Gaur egun, non izanen ote zen? Ezin erran!

Harek euskaraz idatzi artikuluetan, agertzen da Euskara errotik menperatzen zuela. Haren idazkeratik orain idazteko manelarat tartea oso ttikia dela diot... nere aburuz.! Ordea, oroz gaintetik, nabaritzen dena da edozein gaiari buruz jakintsun zegoela eta zerbaiten adieraztekoan gaitzeko gaitasuna zeukala gauzaren sinpleki ezagutarazteko. Bertzalde Leon Pochelu-k, bere jakiteaz gain eta bere adierazteko gaitasunaz gain bazeukan geroari buruzko ikusmen eta grifa ezohiko bat, sentikortasun eta eta intuizioz osatutakoa. Neurtua zuen garai berri batean sartzen ari ginela, ordua etorria zela errauts zaharren kentzeko eta hortan lehiatzen zen.

Hortaz aparte, nik hasteko ainitz zor diot. LEON POCHELU.